

- az értéktudat-formálás;
- a tevékenység- és magatartás-formálás;
- a szociális kapcsolatok fejlesztése.

Módszerét tekintve az értékekre nevelés mint tanévenkénti fejlesztési folyamat összekapcsolható olyan longitudinális vizsgálattal, amely évről évre követi és rögzíti a fejlesztési folyamat eredményeit. A pontosan megfogalmazott értékek olyan „iránytű” szerepét töltik be, amelyek nem korlátozzák, hanem segítik tudatosabbá tenni a pedagógusok munkáját. Meghatározott szempontokat adhat az osztályfőnökök számára, mind a tanári, mind a tanulói munka tekintetében annak érdekében, hogy összegezni, értékelni tudja a már elért nevelési eredményeket, évről évre valójában koordinálni és megvalósítani legyen képes az osztályközösségre és az egyes tanulókra lebontott nevelői munka feladatait.

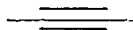
Befejezésül – az értékekre nevelés általános iskolai eredményességére utalóan – a következő egymással összefüggő kérdéskörök fontosságára hívom fel a figyelmet:

a) az iskola belső világa, közösségi viszonyainak jellege, értékrendszere a hatékony nevelés előfeltétele;

b) az iskolai nevelés teljes folyamatába történő értékátszarmaztatás értékeinek sorában a tanulás, a munka, a műveltség, a közösség és a személyiség számos más értékei nem képzelhetők el olyan sajátos és a jövőbe mutató iskolai értékrend elemeiként, amelyek függetlenek lehetnének ugyanezen értékek valóságos társadalmi súlyától, megbecsülésétől, a családi, az iskolai és a társadalmi értékhierarchiában elfoglalt helyüktől;

c) a tanulók részéről, az életkoruknak megfelelő alapvető társadalmi értékek elfogadása, önmaguk értékmegvalósító cselekvései és magatartási formáikban történő gyakorlása.

Amennyiben a nevelési eszményeinkben foglalt értékeket az iskola tanári és tanulói értékrendjének valóságos, követésre méltó jó példáihoz kapcsoljuk, akkor lényeges felteteleit teremthük meg az iskola értékekre nevelő munkájának.

KOCSIS JÓZSEFNÉ

Győr

A családi nevelés segítése a szülői értekezletek útján

A jó pedagógusok tudják azt, hogy a szülői értekezletek nemcsak arra valók, hogy ismertessék a szülőkkel a nevelési-oktatási követelményeket, hanem arra is szükség van, hogy a szülők pedagógiai kultúrájának színvonalát emeljék.

A magam részéről ez utóbbi feladathoz szeretnék segítséget adni, hiszen napjainkban egyáltalán nem elhanyagolható szempont gyermekeink családi nevelése.

A család felelősségéről, nevelő szerepéről nagyon sok folyóiratban, tanulmányban sokféle nézet látott napvilágot. Ez nem csoda, hiszen a család az elmúlt időszakban nagymértékű változáson ment át. Változott összetételében, funkciójában, ennek ellenére azonban mind a mai napig a nevelés leghatékonyabb tényezője maradt.

Ma, amikor rohanó, felgyorsult életünkben az emberek állandóan időhiánnyal küszködnek, idegesek, fáradtak, amikor az egyre nehezebbé váló gazdasági helyzetben az anyagi javak előteremtése egyre több munkabefektetést igényel tőlünk, amikor a statisztikai kimutatások a válások és az alkoholizmus hatalmas méretűvé válását jelzik, úgy gondolom, szükséges a szülői értekezletek témái sorában beszélni a családi nevelés

néhány lényeges követelményéről. Hiszen az esetleg hibás családi nevelés szenvedő alanyai a gyermekek, akik gyakran ki vannak „szolgáltatva” a körülöttük élő felnőtteknek, akikre gyorsan, kellő mérlegelés híján ráfognak, hogy neveletlenek, hogy rosszak. Pedig csupán a rossz családi légkör, a velük való nemtörődés és a helytelen nevelési módszerek miatt váltak olyanokká.

Levelezős és nappali tagozatos hallgatóim segítségével 3 éve folytatok vizsgálódást a nevelési módszerek alkalmazásának terén. Először a konkrét nevelési helyzetek megoldásait elemeztük a nevelésmódszertan és a kommunikációs készségek alapján, különös tekintettel a metakommunikációs „vonalra”. Ennek eddigi eredményeire, valamint 460 alsó tagozatos gyermek és szülei által kitöltött kérdőív birtokában és magnószalagra rögzített riportokra, beszélgetésekre támaszkodva igyekszem gondolataimat konkrétumokkal is alátámasztani.

A család szerepe a gyermek viselkedési és magatartási „mintavételében”

Minden ember életében meghatározó jelentőséggel bír a család, melynek olyan kis közösségnek kell lennie, amelyben, mint Faragó László mondja: „... a legjobb és legnemesebb emberi érzéseknek kell kivirágozniuk”.¹

A családban létrejövő emberi kapcsolatok, amelyek gyermek-gyermek, gyermek-felnőtt, felnőtt-felnőtt között alakulnak ki, állandó beszéd- és jelkapcsolatot jelentenek a családtagok között. Az átélt tapasztalatok, reális módok és viszonyok gazdag lehetőséget kínálnak a gyermek viselkedési és magatartási mintavételéhez. Hogy a gyermekek milyen modelleket, mintákat sajátítanak el napjainkban, az a jövő számára döntően fontos, hiszen a ma gyermekeiből lesznek a jövő felnőttei. Ha erről a nevelés folyamatában nem feledkezünk meg, akkor mindannyiunk számára érthető, hogy a családi nevelés nem magánügy többé, hanem nagyon is jelentős társadalmi probléma.

A családon belül a nevelés hatékonysága döntően a családtagok egymáshoz való viszonyától függ, mely leginkább a családi légkörben tükröződik. A különféle magatartásformákat, viselkedési normákat, melyek a társadalmi beilleszkedéshez szükségesek, a gyermekek először a szülőktől, a környezetükben élő személyektől tanulják meg. A családban élő felnőttek normái, viselkedésük és tevékenységük elemei jelen vannak a gyermek magatartásában. Fontos, hogy a szülő, a felnőtt pozitív minta legyen, hogy szeresse a gyermek, és őt is viszont szeressék, mert ha nem kap szeretetet, megbecsülést a gyermek, akkor nem képes arra, hogy a zavartalan azonosulás útján átvegye a társadalmilag hasznos és kívánatos normákat, viselkedési szokásokat szülőjétől, nevelőjétől. Nagyon igaznak és találónak vélem Seneca szavait, aki a következőket mondta: „Hosszú az út a tanításon keresztül, de rövid és hathatós a példa által.” Kívánatos tehát a családi nevelésben is megszívlelni szavait, hiszen „a család a maga életmódjával, belső kapcsolataival és értékrendjével”² meghatározó az ember életében, a szocializációs folyamatban.

A szocializációs folyamatban az történik, hogy a környezetében élő személyek követelményeit jelzések, ill. jelek segítségével átveszik a gyermekek, már a csecsemőkortól kezdve. Az átvétel két „csatornán”, két „kódrendszerben” történik.

1. Van egy szándékos, meghatározott, átgondolt ismeretanyag átadás-átvétel, pl.: az együttélés szabályai, követelményei stb.

2. Másrészt ettől függetlenül létezik, ill. megtalálható az úgynevezett „affektív vonal”, a metakommunikációs csatorna. Itt már nem szóbeli, nem szándékos jelek megjelenésével közlünk információkat, tudnivalókat a másik emberrel. Kutatások eredményei bizonyítják, hogy ez utóbbi csatornán felfogott jelek sokkal erősebben hatnak az emberre, mint a szándékos és verbális (szóbeli) „vonal”, s általában viselkedésünket ehhez igazítjuk.

A legfontosabb metakommunikációs jelek dr. Buda Béla „Az empátia – a beleélés lélektana” című könyve alapján a következők:

- a mimika,
- a tekintet,
- a hangszín és hangerő,
- a beszéd formai jegyei,
- a kézmozgások – a gesztusok,
- a testmozdulatok,
- a távolságtartás.

A mimika és a tekintet a kapcsolatokban az arc és főleg a szem dominanciáját jelenti.

Pl.: szidja a szülő a gyereket, de a „szeme mosolyog”. Mintha azt mondaná: „Jól van fiam! Örülök, hogy nem hagytad magad, hanem visszaadrad, ami járt!”

Ebben és a hasonló esetekben is, a szóbeli információt kísérő és minősítő metakommunikáció azt jelzi a gyermek számára, hogy igazából nem is haragszik rá a szülő. S legközelebb, a szidás, dorgálás ellenére újra verekedni fog. A kíváncsi az lenne, hogy a két csatornán érkező jelek ne közöljenek ellentétes információt, hanem inkább erősítsék egymást.

A hangszínt és a hangerőt, valamint a beszéd formai jegyeit összefoglalóan vokális mimikának is nevezhetjük.

Pl.: Az előbbi példánál maradva: Ha a szülő mérges, veszekszik a gyerekekkel, szidja, akkor beszédtempója általában felgyorsul, szinte szóhoz sem engedi jutni a gyereket. Vagy mondanivalója közben „hatásos” szüneteket iktat azért, hogy nyomatékosabban éreztesse azt, amiért haragszik, ami nem tetszik neki. Megfigyelhetjük a hangerősséget is. Rendszerint jóval hangosabban beszélünk a szidáskor, viszont ha csendes hangot használunk, akkor feszültség, olykor szomorúság tükröződik hangszínünkben.

A kézmozgások, a gesztusok és a testmozdulatok szintén nagyon komoly információkat közölnek a másik emberrel.

Pl.: a megszidott, megdorgált gyermek általában lehajítja fejét, kissé összehúzza magát, „meghunyázkodik”. Viszont, aki szid, dorgál vagy kiabál, annak rendszerint feszesebb a testtartása, kar- mozdulatai intenzívebbek, fejét nem hajtja le.

Ha egy ilyen nevelési helyzetet képmagnón kimerevitünk, a hangot levesszük, akkor is egyértelműen meg tudjuk ítélni a látottak alapján, hogy a két egyén közül melyik van „uralkodó” helyzetben, s melyik a „szenvédő” fél.

A proxémika a térbeli viszonyokat jelenti az emberi kapcsolatoknál. „... az emberek közötti interakciós távolság nagysága fordítva arányos a köztük levő érzelmi kapcsolat szorosságával, vagyis minél közelebb érzik magukat egymáshoz a térben is”.³ Ha pl. a szülő szeretetét simogatással, puszival, ölebe vevéssel, megöleléssel is kifejezi, akkor evidens, hogy a közelség igen fontos. Ebben az esetben azonban a többi metakommunikációs jel is azt közvetíti a gyerek felé, hogy szeretik őt. Hiszen mosolyog a szülő, kedves a tekintete, ölelésre lendül a karja, meleg, lágy a hangszíne stb. Viszont azt is megfigyelhetjük, hogyha a gyereket pl. az apja felelősségre akarja vonni, akkor a következő szavakkal szólítja: „Gyere csak ide fiam, mondd csak el, miért nem fogadsz szót anyádnak?” A gyermek ilyenkor félszegen, szinte „araszolgatva” teszi meg a távolságot a szülő felé, mert a köztük levő jelenlegi érzelmi kapcsolat (szülő mérges, haragszik, a gyermek esetleg fél) inkább a nagyobb távolságot igényelné. Hiszen a szülő közlőről „veszélyessé” válhat, könnyen elcsatlanhat egy-két pofon is.

Ezek a metakommunikációs jelzések tehát kifejezik viszonyunkat ahhoz az emberhez, akivel kapcsolatba lépünk. Előfordul a többgyermekes családokban, hogy az egyik gyerek úgy érzi, testvérét jobban szeretik, mint őt. Miből következett a gyerek erre? Abból, hogy testvérehez másképp szól- nak, mint hozzá, többször kap puszit, simogatást stb. A felnőttek ezt gyakran magukon észre sem veszik, vagy nagyon igyekeznek érzelmeiket eltitkolni, de a gyerekek pontosan érzik, „tudják”, hogy mi az igazság, hiszen elárulják a szülőt a metakommunikációs jelzései. Vagy a szülők egymás kö- zötti udvariassága, kedvessége mögött a gyerekek megérik a feszültséget, a hamisságot, és „tud- ják” az igazságot a szülők egymáshoz fűződő érzelmi viszonyulásáról. Hiszen ezer apró jel közve- titi azt feléjük. Pl.: nem pusziálja meg egymást a szülők, ha találkoznak, nem kedveskednek egy- másnak apróságokkal, virággal, kedvenc étellel, segítséssel, apróbb meglepetésekkel stb.

Kifejezi ez a metakommunikatív vonal a közölt tartalomhoz való viszonyukat is. Gyakori eset, hogy a gyerek beírást visz haza az ellenőrzőjében. Miközben a szülő elolvassa és aláírja a „köz- lelményt”, a gyerek „veszi” a szülő jelzéseit. Ha a szülőt valóban elszomorítja a beírás, ezt verbáli- san (szavakban) is és metakommunikációs jelzései-vel is kifejezi. Hangszíne-vel, tekintetével stb. Meg- felelő családi nevelés, kíváncsi szülő-gyermek kapcsolat esetén a gyermek is igyekezni fog, hogy legközelebb elkerülje a beírást, hogy ne okozzon a szeretett személynek szomorúságot. Azonban, ha szavaiból, tekintetéből a nemtörődömséget, közömbösséget érzi meg a gyermek, azt, hogy nem is érdekli a beírás tartalma, akkor nem fog arra törekedni, hogy változtasson iskolai magatartásán.

Minek változtasson, hiszen nincs kinek a kedvéért. A nevelésben a közömbösség igen nagy hiba! A családban nagyon fontosak a meleg emberi kapcsolatok, mert az empátia, a mások helyzetébe való beleélés képessége csak az érzelmes talaján tud működni, s alapul szolgálni az utánzásához, a minta követéséhez, a helyes és kívánatos magatartás szokásainak elsajátításához, a normák, szabályok tudomásul vételéhez, belátásához.

A gyermekkel szemben támasztott követelmények és a gyermek tevékenységét, magatartását követő értékelés szerepe a családi nevelésben

Minden ember életében létezik egy olyan csoport, amelynek véleményére nagyon sokat ad. Ezt nevezhetjük viszonyítási csoportnak is. Ilyen csoport a család, mely azonkívül, hogy gondoskodik szükségleteink kielégítéséről, hogy társakra találunk benne, ítéleti mércéül és véleményformálási mintául is szolgál. A család szinte meghatározza a gyerek számára, hogy mi a jó, a kívánatos, az erkölcsös vagy a rossz, elítélendő, erkölcstelen stb. Ezért sem mindegy tehát, hogy a gyerekkel szemben milyen követelményeket támasztunk, és cselekedeteit, magatartását hogyan értékeljük a családban. A gyermekkel szemben támasztott követelmények és az azoknak megfelelő, ill. nem megfelelő magatartást, tevékenységet követő értékelések nyomán keletkeznek azok a belső támaszpontok, amelyek a helyes önértékeléshez nélkülözhetetlenek. Ezért a szülők a követelménytámasztást és az azt követő értékelést tekintve feltétlenül legyenek azonos véleményen. Egyrészt a verbális (szóbeli) kommunikáció szintjén. Amit az egyik szülő követel, azt a másik is követelje meg. Ha a gyerek tevékenységét, magatartását (pl.: figyelmességét, segítő szándékát) az egyik szülő megdicsérte (pl.: elmosogatott a gyerek), azért a másik ne marasztalja el! Pl.: „Rendben van kislányom, de inkább tanultál volna, azzal többre mennél!” Ilyenkor a gyermek nehezen tudja eldönteni, melyik normához igazodjon. Legyen segítőkész, vagy ez egyáltalán nem fontos? Másrészt a metakommunikáció vonatkozásában is érvényes, hogy kifejezzük örömlünket. Elég egy mosoly, egy simogatás, egy kedves tekintet is. A szülők egyöntetű, szeretetteljes eljárásai nagyon fontosak a jó családi légkör kialakulásában, melyben a gyerek érzi a védeltséget, a biztonságot, a támaszkeresésében a segítséget, de azt is, hogy elvárások vannak vele szemben. Eredményesen nevelni tehát csak összehangolt nevelési módszerekkel lehet.

A nevelési módszerek alkalmazásához receptet adni persze nem lehet. Hiszen ahány gyermek van, az mind más és más. Különböző biológiai „kódokkal” jön a világra, s amint dr. Czeizel Endre mondja: „... fajunk, a Gondolkodó Ember biológiai gyökereit sem tagadhatja meg”.⁴ Más-más környezetben és családban nevelkedik, fejlődik, más-más emberek hatnak rá. Ez az oka annak, hogy minden ember egyszeri és teljes egészében utánozhatatlan személyiség. Ezért ugyanazon nevelési módszer vagy nevelési eszköz (pl. a büntetés) az egyik gyereknél félénkséget, gátlásosságot szülhet, a másiknál agressziót, alattomoságot is kiválthat. Kosztolányi szavaival élve: Ugyanaz a tűz a vasat megolvasztja, a tojást megkeményíti.

Minden szülőnek nagyon jól kell ismernie gyermeke személyiségét ahhoz, hogy a nevelési módszereket, eszközöket, eljárásokat „testreszabottan” tudja alkalmazni a kívánt cél érdekében. A jó nevelés mércéje a mértéktartás. A módszerek alkalmazásakor a végletek mindig károsak. Pl. a túlzott engedékenységgel nevelés vagy a rideg szigorúság egyaránt a személyiség nem kívánt irányú fejlődéséhez, torzulásához vezethet.

Tapasztalatom szerint a családi nevelésben a mértéktartást illetően a legtöbb gond és probléma a jutalmazással és a büntetéssel van. Ugyanis a kellően át nem gondolt jutalmazás és büntetés nemhogy feloldaná az adott konfliktust a szülő és a gyermek között, hanem újabb konfliktusokat szülhet, elmélyítheti a rossz kapcsolatot. Pl.: flegma vagy durva hangot használ a szülővel szemben, követelődzik vagy alakoskodik, hazudik, hogy elodázza a büntetést. Mind a jutalmazás, mind a büntetés érzelmekre erősen ható nevelési eszközök. Ezért, amikor a szülő dicsér, jutalmaz vagy

elmarasztal, büntet valamiért, netán eltilt valamitől, akkor abban sohase fejeződik ki egyéni hangulata, szeszélye, mert ilyenkor veszi el legkönnyebben a helyes mértéket. Pedagógiai igazság, hogy túl gyakran ne jutalmazunk és büntessünk, s lehetőleg a finomabb formákat részesítsük előnyben. Az elismerés és a jutalmazás enyhébb formái közül a teljesség igénye nélkül a következőkre hívnám fel a szülők figyelmét.

1. A megelégedés érzetése a gyerekekkel. Ezt kifejezhetjük egy gesztussal, simogatással is.

2. A büszkeség érzetése, kinyilvánítása. Pl.: Nagyon büszke vagyok rád! Vagy: Hogy nekem milyen szorgalmas kislányom van!

3. A köszönet, a szülő megköszöni a gyerekeknek, hogy valamit megtett, elvégzett. A gyermeknek jólesik, ha a szülő észreveszi szorgalmát, figyelmességét, segítő szándékát, s ezt kifejezésre is juttatja. Fontos a köszönet azért is, hogy majd a gyerek se feledje el a köszönő szót kimondani olyankor, amikor neki segít valaki, amikor vele szemben figyelmes vagy udvarias valaki.

4. A bizalom előlegezése és a megbízás. Pl.: Bizom benned, hogy azt elvégezd, amit ígértél! A bizalom szerintem a lelki élet egyik „vitaminja”. Élteni az akaratot, mert bár „jó lenne focizni, de az apu bízik benne, hogy bevásárolok”. Vagy egy másik gyermeket idézve a riportból: „Anyukám már bízik bennem, hogy képes vagyok vigyázni a kistestvéremre, azért küld el érte az oviba. Amíg kisebb voltam, még nem bízhatott bennem, mert mindig elbámultam az úton.” A bizalom érzetése nagyon fontos a felelősségtudat kialakulásához. „A gyermek akarja is vállalni a felelősséget tetteiért, akár jó, akár rossz, amit tett, s akár kellemes, akár kellemetlen következményt érdekel, és szűksége is van erre a következményvállalásra megfelelő fejlődéséhez.”⁴

5. A dicséret fontosságát, jelentőségét nagyon szépen fejezik ki azok a gyermeki válaszok, melyeket riport keretében rögzítettek magnetofonszalagra hallgatóm.

„Ha megdicsérnek, jobban érzem magam, mert ha adnak egy tábla csokit, és nem dicsérnek meg, akkor azt gondolom, hogy ezért dolgoztam annyit?”

„A dicséretet meg lehet jegyezni, a csoki pedig hamar elfogy!”

„En dicséretet adnék, mert az jobban esik a gyerekeknek!”

6. Különböző engedélyeket is tehetünk, ha gyermekünk megérdemli.

„Mikor jó jegyer vittem haza, akkor apu megengedte, hogy segíthetek neki a garázsban lemosni az autót.”

„Mikor az anyukámnak feltekertem a fonálát, akkor elmehettem a Zsuzsiékhoz játszani.”

„Egész héten jók voltunk az Öcsivel, és apukámmal oda mentünk kirándulni, ahová mi mondtuk.”

7. Az anyagi jutalmakkal csínján kell bánni, mert korán elültethetjük a gyermekben az anyagiasság csiráit. Az említett riport keretében erről is véleményt mondtak az alsó tagozatos gyermekek.

„Jó jegyet vittem haza, és 20 forintot kaptam. De ezért ezt nem érdemeltem meg. Takarékbélyeget vettem, de már nem is tudom, melyik az a bélyeg, mert több húsas is van benne.” Az osztályban van egy gyerek, én tudok róla, aki pénzt kap a jó jegyekért. Most is 15 forintot kapott, mert négyest vitt haza. Ez nem jó, mert akkor a gyerek csak a pénzért erőlteti magát.”

A gyerekek többre becsülik a szép szót, a kedves hangot, a puszit, a dicséretet, tehát a szülői szeretetet kifejező „emberi formákat”, mint a pénzt. Érzik és tudják, hogy a pénzért sok mindent lehet vásárolni, de szülői szeretetet nem. A jutalom teljesítményhez kötődik. A szülői követelések és követelmények jó szintű teljesítéséért, valamint a kötelességen felüli plusz teljesítményért adható. Tehát azért, mert a gyermek jól tanul, nem kell pénzzel stb. jutalmazni. Az a kötelessége, hogy képességei szerint tanuljon. Viszont meg kell dicsérni, ha jó jegyet visz haza, érzetelni kell vele, hogy büszkéik rá, hogy örömet szerzett szüleinek, hogy bízni lehet benne.

Sokszor a szülők összetévesztik a jutalmat az ajándékkal. Pedig a kettő nem azonos! Az ajándékot nem kötjük teljesítményhez, hanem örömszerzésért, „viszontszolgáltatás” nélkül adjuk a gyerekeknek. Pl. névnapra, születésnapra, télapóra, karácsonyra stb.

Ha vét az együttélés normái ellen a gyermek, s ha rendetlen, ha kárt okoz, akkor elkerülhetetlen az elmarasztalás és a büntetés. Itt is érvényes az, hogy lehetőleg a finomabb formákat részesítsék előnyben a szülők. Nagyon fontosnak tartom, hogy az elmarasztalás, a büntetés jogosságát lássa be a gyerek. Tudja mindig azt, hogy miért büntették meg. Ez szükséges ahhoz, hogy tudja, legközelebb mit nem szabad csinálnia. Figyeljenek az arányosságra is. Álljon arányban a büntetés nagysága az elkövetett vétsséggel.

„A nevelő a maga helyén minden eszközt kell hogy alkalmazzon, ami a gyermek személyiségének fejlődéséhez szükséges. A jutalmazás és büntetés azonban általában is káros lehet, s kifejezetten külső kontroll kialakítását szolgálja, ha a nevelő hatalmának reprezentálása a célja...”

Amit a szakirodalom büntető jellegű nevelésként emleget s marasztal el, az nem a büntetés alkalmazására, hanem helytelen alkalmazására vonatkozik.”⁵

Szocialista pedagógiánk humanista pedagógia. Elítéli a testi fenytést, a megszégyenítést (testi-lelki fájdalom okozását), valamint az alapvető szükségletek megvonásával (étel, ital, mozgás stb.) való büntetést. Ezt hangsúlyozzuk már az iskolai nevelésben, a tv és a rádió műsoraiban, a különböző folyóiratokban, napilapokban egyaránt. Ennek ellenére azt tapasztaltuk, hogy a családok döntő többségében verik a gyermekeket. A 460 gyermeki kérdőívet értékelve 413 olyant találtunk, ahol

veréssel is szoktak büntetni. Ez a vizsgált sokaság 89%-át jelenti. Ezt a riport alkalmával megkérdezett gyermeki válaszok is alátámasztották.

Pl.: „Volt egy X lábú asztalunk, és véletlenül ráestem és összetörttem. Apu megvert, és hamarabb kellett lefeküdnöm.”

„Ha a testvéremmel játszom az ágyon, ugrálok, birkózok, akkor térdelnem kell, és kapok 1-2 pofont.”

„Amikor nagyon rossz vagyok, akkor anyukám megfog, az apu pedig megver. Azért fog az anyukám, nehogy elszaladjak a verés elől.”

Sajnos, a szülőket gyermekkorukban ért hatások erős befolyásoló tényezőként jelentkeznek a testi fenyegetés esetében. Példaként a szülők által kitöltött kérdőívekből idézek kettőt:

„Áldom az apám kezét, amiért néhányszor jól elvert, mert így lett belőlem rendes ember.”

„Verés nélkül nem lehet nevelni, hiába magyaráznak róla annyit. Ha kap egy-kettőt a fenekére, attól még nem sántul meg, de biztos észhez tér. Én is kaptam, és nem haltam bele, meg a képességem sem romlott el.”

Az ilyen szemléletet adott esetben a gyerek előtt is hangoztatják a szülők. Így aztán nem csoda, hogy a gyermekek jelentős része – bár fél a veréstől – természetesnek tartja, hogy a szülő elveri a gyereket. Gyakran a szülő szavai is felismerhetőek a gyermeki válaszokban. Az előbb idézett szülő gyermeke a következőket írta:

„Én kaptam verést, és mégis tudok tanulni. Szerintem nem romlott el a képességem tőle.”

A verés jogosságát így indokolta egy negyedik osztályos kislány:

„Meg kell verni a gyereket, mert másként (a szülő) nem ösztönözheti a tanulásra, és a szülő úgy látja, jót tesz a gyerekeknek.”

Arra a kérdésre, hogy változik-e valami a szülő és a gyerek között a pofonok után, az előbbi kislány így válaszolt:

„Igen, a szeretet. Mert a gyerek úgy érzi, már nem szeretik, és minek tanul akkor? De később, mikor már elfelejtette a verést, akkor megint jó, mert örül, hogy most szeretik, és ha jó, akkor nem is kell megverni.”

Csodálatos, hogy ez a negyedik kislány milyen lényeglátó! Meglátta a szülő-gyermek kapcsolatban a legfontosabb motivációs tényezőt, a szeretetet, amikor úgy fogalmazott, hogy „minek tanulni akkor?”.

Gyakori jelenség a családi nevelésben, hogy nem is mindig a gyerek eleveisége, rosszassága, hanem a szülő idegállapota határozza meg, mikor és miért kap verést a gyermek. Ilyen esetben különösen baj lesz a mértéktartással. A munkahelyi bosszúságokat, a zsúfolt járművek, boltok és a házastársi veszekedések, nézeteltérések miatti kellemetlenségeket, bosszúságokat ne vigyük át a gyerekekre! Arról a gyermek nem tehet! Ne rajta vezessék le indulataikat, mérgüket azáltal, hogy ütik, ahol érik, hogy ordítanak vele, rángatják, idő előtt lefektetik, vagy nem kap vacsorát. Makarenskóra hivatkoznék, aki azt mondta, hogy a büntetéssel semmiféle fizikai vagy morális szenvedést nem szabad okozni. Figyelmeztetésül pedig álljanak itt dr. Tarkovics Ágnes szavai, aki a következőket írta: „Azoknak a szülőknek, akik testi fenyegetést alkalmaznak, számolniuk kell azzal, hogy gyermekük is brutális lesz a gyengébbekkel szemben.”⁶

A szülők jelentős része a megtorló büntetési formák mellett még a hosszabb időre szóló „bűnhődést” is előidézi a gyermekénél.

Pl.: „Látod, milyen rossz voltál, hogy felmérgettetél! Nem elég bajom van enélkül is! Tudod, hogy gyenge a szívem, de neked ez nem számít! Majd, ha beteg leszek, megnézheted magad!”

„Takarodj a szemem elől, nem vagyok rád kíváncsi!”

„Íthon maradsz, és megtanulod, hogy nem feleselsz állandóan!”

Ha a gyermek és a szülő között jó a kapcsolat, szeretik és becsülik egymást, akkor nincs szükség megtorló büntetési formákra.

Bőven elég pl. ha egy kis ideig nem beszélünk a gyermekkel. Ahol a családon belül a beszéd-kapcsolatok igen nagy jelentőséggel bírnak, ott ez már súlyos büntetésnek számít. Ahol a családtagok jóízű beszélgetésekkel is kifejezésre juttatják, hogy fontosak egymás számára, ott a rövidebb-hosszabb ideig tartó kommunikációhiány nagyon hatásos büntetési forma lehet. A gyermeknek hiányozni fog a beszélgetést, igényli a kapcsolatfelvételt, s mindent el fog követni azért, hogy helyreállítsa a régi, jó kapcsolatot.

Az elmarasztalás enyhe formái közül a szigorú tekintet is elegendő néha. Jó nevelés esetén a gyermek ebből is megérzi, hogy nincsenek vele megelégedve. A dorgálás, a szidás, a nehezítés, sőt a felháborodás, valamint a különböző megvonások is hasznos büntetési formák lehetnek. A családi nevelés során lehetőleg próbáljuk meg úgy megszervezni és irányítani mindennapi életünket, hogy amennyire csak lehet, csökkentsük le a vétségek elkövetésének lehetőségeit. Sokat segít ebben az, ha világosak a követelmények, ha a családban meleg, szeretetteljes, demokratikus légkör uralkodik, melyben a felelősség és a kötelességtudat kialakulhat, amelyben nincs helye a gyermeki félelemnek, szorongásnak. Ilyen légkörben a szülők saját példájukkal alakíthatják, formálhatják leg-

jobban gyermekeik jellemvonásait, hiszen ahogy dr. Haim Ginott mondja: "... személyiségvonásokat gyermekeink számára csupán a példa segítségével lehet közvetíteni, szavakkal nem".⁷

Társadalmunk fejlődése lehetővé tette az 5 napos munkahét bevezetését. Ezáltal növekedett az az időmennyiség is, amelyben a család együtt lehet, élheti saját, közösségi életét. Ez is indokolja azt, hogy a pedagógusok a szülői értekezleteken folyamatosan napirenden tartsák a családi nevelés pedagógiai tanácsokkal történő segítségét.

JEGYZETEK

1. A 6-10 éves gyerek nevelése a családban, Szülők könyvtára, Kossuth Kiadó, 1958. 111. o.
2. Pedagógia II. Szerkesztette: dr. Szántó Károly, Tk. Bp. 1980. 20. o.
3. Buda Béla: Empátia – a belcélús lélektana. Gondolat, 1978. 107. o.
4. Czeizel Endre: A képesség és tehetség biológiai értelmezése, a tehetséggondozás társadalmi szükségessége, Szegedi Nyári Egyetem, Pedagógia 1981. 17. o. TIT Csongrád megyei Szervezete.
5. Dr. Kozéki Béla: A fegyelmezett személyiség kialakítása. Tankönyvkiadó, Bp. 1983. 79. o.
6. Dr. Tarkovác Ágnes: Ne bánts! Családi lap 29. évf. 1979. II.
7. Dr. Haim Ginott: Szülők és gyermekek. Medicina Könyvkiadó, Bp. 1980. 72-73. o.

DR. KLEININGER OTTÓ
Szekszárd

Pszichológiai vizsgálatok nevelőotthonban élő 3., 4. osztályos általános iskolai cigány tanulóknál

Az általános iskolai tanulókkal szemben támasztott követelmény emelkedő tendenciát mutat. Ugyanakkor olyan problémákkal is küszködünk, mint a hátrányos helyzetűek iskolaerrettiségének kérdése, vagy például a sikeresen beiskolázottak közül hányan végzik el a 8 általánost. Ezekben a kérdésekben a szakirodalomban optimista és pesszimista vélemények egyaránt megtalálhatók.

Faragó (1975) azt írja: „az 1969/70-es tanévben sikertelenül végezte el az első osztályt a cigány tanulók 45%-a! Ez az arány az 1973/74-es tanévben 41,1%-ra módosult”. *Gulyás*nál (1976) az olvasható, „Csobánkán 1971-ben a 85 cigány tanulóból 28 járt kisegítőbe, több mint 25%-uk.” *Vadas* (1979) arról számol be, hogy a cigány tanulók közül az osztályismétlők aránya csökken Tolna megyében, mert amíg 1970/71-ben az osztályismétlők aránya 38,7% volt, addig 74/75-ben 24,8%, és 77/78-ban már csak 16,5% volt. – Ehhez azonban tudni kell, hogy Tolna megyében a sikeres beiskolázást (1978-ban az elsős cigánygyerekek 96%-a került iskolába) iskola-előkészítés előzte meg, azaz óvodában kezdték meg a hiányos szókincs fejlesztését, a beszédhibák javítását, a szocializált magatartás normáinak kialakítását stb.

A cigánygyerekekkel kapcsolatos irodalom ma már elég bő, azonban az alsó tagozatos nevelőotthonban nevelkedőknél kevesen végeztek méréseken alapuló pszichológiai vizsgálatokat. Célunk választ adni arra, milyen jellemző vonások mutathatók ki a vizsgált tanulók intelligencia-, személyiség-összetevőiben, és mik a kompenzálás lehetőségei.

Egy Tolna megyei nevelőotthonban élő cigánygyerekeknél végeztük az alábbi pszichológiai vizsgálatokat:

- a) RAVEN-féle nem verbális teszttel mértük mentális teljesítőképességüket.
- b) Tachistoszkóppal figyelmük terjedelmét.
- c) Lüscher-féle színteszttel személyiségüket, elsősorban affektivitásukat.